

ORTA TOROSLAR VE MAKEDONYA YÖRELERİ HALK İNANIŞLARI KARŞILAŞTIRMASI-II

Dr. Yağar Kaya KALAFAT

(Baş tarafı 23. sayıda)

Makedonya Yörükleri'nde çocuğa dedesinin ismi verilir. İsim verilirken çocuğun kulağına ezan okunur. (21)

Aladağ Yörükleri'nde çocuklar bir veya altı ay adsız kalır. Ad takma törenle yapılır. Çocuğun babası davar keser. Komşularını çağırır yenilir içilir. Sonra çocuğa isim verilir. Bu adet daha ziyade erkek çocuklar için yapılır (22).

Makedonya'nın Dedeli Köyü'nde çocuğu olmayan Türkler Ömer Baba'nın Türbesine giderler. Bu türbeye yağmur duası ve genç kızların kısmetlerinin açılması için de gidilir (23).

Aladağ Yörükleri çocuk istemi ile Mürsel Dede'ye giderler (24).

Makedonya'nın Çakıllı Köyü'nde çocuk dünyaya geldiğinde "Şükür Kurbanı" kesilir (25).

Makedonya'da sünnet olan çocuğun eline, askere giden delikanlının parmak aralarına kına yakılır (26). Bulgar Dağı Yörükleri'nde sünnet yoktur (27).

Makedonya Türkleri'nde kırkı çıkmamış kadın elini hamura süremez. Hamurun bereketinin kaçacağı inancı vardır. Annenin ve çocuğun kırkının çıkarılmasında dereden kırk taş toplanır. Kırk banyosunda kırkının başından dökülür (28).

Aladağ Yörükleri'nde kırkı çıkmamış çocuğun ağzı uçuklamış ise, çocuğa üç defa kara eşek sütü verilir (29)

"Al Karısı" ve ondan korunmak için çeşitli inanç ve pratikler Makedonya Yörükleri arasında da vardır.

Bulgar Dağı Yörükleri'nde çocuğun çıkan ilk dişi için buğday kaynatılır, süt dağıtılır. İlk çıkan dişe çocuğun annesi küçük bir çakıl taşı ile üç defa vurur ve;

"Taştan diş

Taştan diş

Taştan diş" diye dua okur (30).

Bulgar Dağı Yörükleri'nde "Taşa tükürdüm" diyerek, taşa tükürmek ve sonra sözvermek yemindir (31). Aladağ Yörükleri'nde değnek atmak da bir yemin türüdür. Ayrıca "Bozgeyik Dede çarpsın" diye de yemin edilir (32)

Makedonya Yörükleri'nde de çocuğun ilk dişinin çıktığını gören anne yakınlarına mısır ve buğday haşlar içine fındık koyar ikram ederler.

Bulgar Dağı Yörükleri'nde çocuk kokulu Tombalak denen bitkinin dövülen kökünden meydana gelmiş pudra ile kırk gün belenir. Kırkıncı gün yıkanır (33).

Aladağ Yörükleri'nde uyuz çocuğun tedavisi için kutsal pınarların suyunda yıkanır. Ayrıca yeni doğan çocuğun sağ sırtında beni bulunur ise o çocuk ulu sayılır (34).

Tayıp Tahir, Valandova yöresinin Bahçebosu, Bayrambosu, Cumabosu, Çalıklı, Dedeli, Durutlu, Kızıdoğan, Koçulu, Kurthamazlı, Kalıkova, Pristan Sevindikli, Urgancılı ve diğer köylerinin Yörük Türkleri'ndeki düğün adetlerini anlatırken, Valandova yöresi Yörük Türkleri'nin Konya'dan göç ettiklerini belirlemektedir ve dağlık bölge Yörük Türkleri'nde pek bir değişiklik olmadığı ancak ovada yaşayanlarda çevre kültürlerden etkilenmenin bulunduğunu

belirtmektedir (35). Biz de Makedonya Türkleri'nin Anadolu'dan geliş yörelere göre, mevzii âdet farklılıklarının Anadolu'daki hemşerilerindeki âdetlerine paralellik gösterdiğini gözledik. Ayrıca örneklemelerde de görülebileceği gibi Makedon Türklüğü halk inançları İslamiyette ve İslamiyet evveli Türk inanç sistemi olarak kabul edilen Gök Tanrı inancında pek görülmeyen ritüeller de vardır. Bunların mevcudiyeti, Türklerin eski ve son dinleri arasında, bir süre de Hristiyanlık dönemi yaşamış olmaları ve ayrıca komşuları olan Hristiyan inançlılardan etkilenmiş olmaları ile izah edilebilir.

T. Tahir'in tespitlerine göre Valandova Yörük Türkleri'nde kızlar 12-13 yaşlarından itibaren çehiz, oğlanlar da evlilik parası biriktirmeye başlarlar. Evlilik evveli istetmeler bu yaşlardan itibaren başlar. "Dünür Gitme" âdetleri vardır. Oğlanın babası kız evine varınca ocağın etrafına oturur ve ateşini karıştırır. Bize göre yeni bir "Ocak" kuracak olan damat adayının babasının eski Türk inançlarında kutsal sayılan ateşini karıştırmaya özel anlam taşımaktadır. Kız babası nazlanırken "Bir balta ile odun kesilmez" demektedir. Bu arada kız kaçırma olayları da olmakta, bunlar için "kaçan kız" veya "kaçak gelin" denilmektedir. Anadolu'daki "gün kesme" Makedon Türkleri'nde de görülen "Baba hakkı" türünden uygulamalar ve "Başlık" da vardır. Kızın verilmesi kesinleşince "sözleşme" veya "küçük nişan" yapılır. Büyük nişanda def çalan kadınlara "davnacı" denilir (36). Geline süsleyen kadına "Telak" denir. Kızın başına duvağının üzerine büyük bir ayna konulur. Aynaya hediyeler bırakılır, para atılır. Bu törene "nişan atma" denilir. Anadolu'da nişanı atma, nişanı bozma anlamındadır. Düğünlerde ve bilhassa gelin süslenmesinde aynayı Anadolu Türklüğünde de görmekteyiz (37). Aynayı "Mafez Atma"da da görüyoruz. Oğlan evinin kadınına kına gecesinden evvel kız evine giderler. Yapılan merasimde kızın başının üzerine ayna konulur ve davetliler aynaya hediye koyarlar.

Valandova Yörük Türkleri'nde de da-

mat bohçası hazırlama geleneği vardır. Bohçaya konulan iç çamaşırlarına "Yalık" denilmektedir. Gelin götürülürken Doyrecilerin "Ey Gaziler Uğurlar Olsun" türküsünü söylemeleri de bizim için önem arz etmektedir. Zira biz Türk mistik dünyasında evliliği hayatın tabii bir dönemi olarak görmekten öteye onu adeta tasavvuftaki "âlem değiştirme" gibi yeni bir âleme giriş olarak düşünüyöruz. Bekârlık dönemini onurlu bir savaşla tamamlayan izzet ve iffetini muhafaza ederek evliliğe geçen çiftler bu savaşı alımlarının akı ile tamamlamış birer "gazi" dirler.

T. Tahir, Yörük Türkleri'ndeki düğünü anlatırken de, "Beygirlerden birine gelin sandıkları yükletilir. Buna "Yük Atı" denir. Öteki beygire ise bir genç binner, kucacağına boynuzlu koç verilir. Koç'un sırtı kırmızı boya ya da kınaya boyanır. Boynuzlarına elma ve nar saplanır. Baş gelin süsleriyle süslenir. Bu koç kız evine peşkeş hediye gider. Yük altına bir çocuk bindirilir. Çocuğun başında başlık vardır. Çocuğun başlığı gelin telleriyle süslenir. Bazıları çocuğun başına altın da takarlar. Bu çocuğa "Yük çocuğu" denir. Nikah cemaatinin orta yerine bir tas su konulur. Üstü elbezi ve peşgirlerle örtülür... " demektedir (38). Anadolu Türklüğü'nde olduğu gibi Türkler de genel olarak "koç'un önemi işlemiştir (39). Su ise Türk halk inançlarında önemli bir "kültür" dür (40).

Bizim çalışmamızın özünde halk inançları olmakla birlikte tesbitlerimizin arasında bazı malzemenin aktarılması ve âdetlerle inançlar arasında ortak noktaları koyabilmek itibariyle tesbitlerimizi irdelemeye de yarar görüyoruz. T. Tahir'in tesbitleri bu bakımdan önem taşımaktadır. Meselâ "Baklava Bozumu" damadın arkadaşları ile birlikte yediği yemekten sonra yenilen baklavadır. Türk inanç sisteminde hayırlı işlerden sonra da "Aş dökülür" şölenlerde muhakkak tatlı vardır. Anadolu Türklüğü'nde de bunun çeşitli örnekleri, şerbet, helva, baklava tarzında görülür. Makedonya ve Anadolu Türk mutfaklarında büyük benzerlikler vardır (41).

Kızın sandığında kırnap, esner, çivi gibi malzeme de bulunur. Bunlar "çehiz serme"de gereklidir. Oğlan evinin kız evinden haber vermeden sembolik bir şey alması nasıl "uğur" sayılır ise, oğlan evi kızın "çehiz serme"si için gerekli olan çivi türünden şeyleri de vermez.

Kına gecesinde "Testi Kırma" uygulaması yapılır. Hora tepen gençler, hora tepen bar başındaki kadın 3-5 tur döndükten sonra elindeki testiye yere vurup kırar, bunu diğerlerinin testi kırması izler ve bazıları testilerinin içine ceviz koyarlar testi kırılınca cevizleri çocuklar toplar. Bize göre kırılan testi ses çıkarcığı için bu uygulama yapılmaktadır. Ses çıkarılması kötü ruhların zararından korunmak içindir. Ay tutulduğu zaman tenekte çalınması, gelin alayında silah atılması, bazen "tu tu tu" denilip tahtaya vurulması nasıl görünmeyen güçlerin zararından korunmak için ise, testi kırmadaki espri de odur. Ceviz konulması ise eski Türklerdeki "saçı" karşılığıdır. Bir nevi hayır duası almaya, birilerini sevindirmeye yöneliktir.

Gelin Valandova Yörük Türkleri'nde kaynana ve kaynatasının yardımı ile atan indirilir. Bu arada gelin cebinden çıkardığı metal parçalarını üç defa sallayarak evinin damına doğru fırlatır.

Bize göre gerek üç sayısı ve gerekse fırlatılan metal oluşları Gök Tanrı İnanç Sisteminin uzantılarıdır. Demirin eski Türk inançlarında kutsal kabul edildiğini biliyoruz. Bugün Anadolu Türkleri'nde de sadaka verilirken başın etrafında üç defa dolatırıldıktan sonra verildiğini keza biliyoruz. Gelin metal parçalarını eski ocağının damına atmakla o ocağın iyisini hoşnut etmeyi amaçlamış olabilir. Veya elektrik yükünün boşaltılması şeklinde düşünülebilir.

Attan indirilen gelinin kucığına 1-3 yaşlarında erkek çocuk oturtulur. Gelin bu çocuğun yüzünü üç defa okşar ve ona hediye verir. Daha sonra damat üç metre kadar sokulup gelinin örtülü başına Anadolu Türklüğünde de olduğu gibi avuç avuç leblebi serper. Gelinle damat odaya gelince gelin ilk önce damadın eli-

ni ondan sonra eğilip ayağını öper. Büyüklüklerin elleri öpüldükten sonra damat çalgıcılara "avayet" denilen parayı öder ve bayrağı taşıyan kişiden bayrağı alır. Yorumumuza göre gelinin kucığına erkek çocuk oturtulması "kişi ruhu" ile ilgilidir. Gök Tanrı inanç sisteminde kişioğlunun kendisi de bir anlamda "iye"dir. Erkek çocuğun Türk mitolojisinde "ocağın tütmesi"ni sağlayıp devamlılığını temin edecektir. Verilen hediye ve paralar ile serpilene leblebi keza "saçı" yani kansız kurbandır. Damat bayrağı almakla hakını olduğu kendi ocağını kurarak bağımsızlığını ilan etmektedir. Yeni hayatında yönetim ondadır. Gelin erinin elini öpmekle ona itaati kabullendiğini göstermiştir.

Gelinin başını, kaynana damadın akrabası iki erkek çocuğa gül dalı ile açtırır. Buna duvak açma denir. Bu esnada geline hediyeler verilir. Gelin yüzü açma Anadolu'da da hediyelerle olur. Bazen damat ve bazen de kaynana açar.

Debre Türkleri'nde gençlerin kısmetlerinin açılması için hoca veya türbelere gidilir (42). Kısmetinin açılması istenilen erkek veya kızın haberi olmaksızın giysileri türbeye bırakılıp sonra alınıp giyilir (43). Türbedeki zattan bu yolla yardım alma inancı Anadolu'da da vardır. Daha ziyade mahkumlar Güney Anadolu'da belirli türbelere gömlek bırakır, duruşma günü bu giysileri giyerek davalarını kazanacaklarına inanırlar (44)

Kazyak'daki Makedonyalı Müslüman Türkler, kızlarının kısmetinin açılması için değirmene giderler. Değirmenin çatısındaki kiremitler ters çevrilir. Böylece ters giden kısmetlerinin düzeleceğine inanılır. Ayrıca hidrellezde gün doğmadan değirmene gidilir. Kısmetinin açılmasını isteyen kız burada değirmenin suyu ile yüzünü yıkar. Gömçe (gögüm) ile oradan su alır ve "değirmenin suyu" ile evinde yıkanır (45). Değirmenin ve suyunun hikmetleri ile ilgili inançlar incelemeye çalıştığımız Kuzey Irak, Doğu Anadolu ve Azerbaycan Türkleri'nde de vardır. Değirmen ve onun suyu daha ziyade Ak İye'lerin yerleşim yerleri olarak

bilinir. Muska yapıldığı veya muskanın bozulması istenildiği zaman değirmenin suyuna atılır. Al Karısı daha ziyade değirmenin suyunda kaçırdığı bebeği yıkar. Değirmenlerle ilgili efsaneler anlatılır. Kutlu su başları ve coşkun akan sular Türk mitolojisinde “su kültü”nün esas unsurlarıdır (46). Değirmen suyunda kulunçtan kurtulmak için yıkanılır. Deliler için değirmende buğday yerine su öğütülür.

“Ters çevrilme” uygulamasını yağmur duası ve yaşamayan çocuklarda olduğu gibi kısmet açılması ile ilgili ritüellerde de görmekteyiz.

Hidrellezde gençlerin kısmetinin açılmasına yönelik uygulamalar diğer misallerde de görüleceği gibi Türk illerinin tümünde yaygındır. Güneş doğmadan yapılmış olması kısmetin kesilmesine yol açmış olabilen Kara İye'nin gönlünü hoş etmeye yönelik olabilir. Kırcaova yakınlarında “Peri Suyu” diye bilinen bir yöre vardır. Burada gözelerden su kaynamaktadır. Büyü yapılarak kısmeti kesilen kızlar bu su ile üç defa yıkanır. larsa kısmetlerinin açılacağına inanılır. Bu yerlere paralar atılır, ekmeğe bırakılır. Bazen de niyetliye ait bir eşya bırakılır. Bu pratik daha ziyade hidrellezde yapılır. Buraya Cisicani, Çelopesi, Sırbıyani köylernin halkı gelir (47).

Üsküp'te kısmetinin açılmasını isteyen Türk kızları Yiğit Baba “Yiğit Bey”e ve onun hocası Medah Baba'ya giderlerdi. Buraya ayrıca hastası olanlar ve çocuk bekleyenler de giderlerdi. Buranın şifalı olduğuna inanılan suyundan yararlanırlardı. Ayrıca kısmeti kapalı erkek ve kızlar için hocalara kilit açtırılır. Kısmet açılması için hocaların yazdığı muskalar odanın dört köşesinde halının dört başının altına konur, bunlar buralarda üç gün kaldıktan sonra kısmetinin açılması istenilen kişi, bunları kazanda kaynatır ve suyuyla yıkanır. Kısmet açılması için hacdan getirilmiş topraklardan da meded umulur (48).

Üsküp çevresi Türkleri'nde kısmet açılması için “Baba”lara gidilir. Buralarda mum yakılır. Türbelere para atılır.

“Gazi Baba”, “Kadı Baba”, “Rufai Tekkesi”ne adak adamr (49). Kısmet açılması için Makedonya Türkleri'nin gittikleri diğer türbeler, Kanatlar çevresinde Dikmen Baba, Mustafa Baba, İsmail Baba, Salman Baba, Kurtdele Sultan Baba'dır. Türbelerden bazen toprak getirilip şifa için suyu süzülerek içildiği de olur. Kanatlar Köyü'nün Müslüman Bektaşi inancın Türkleri'nden Hacı Bektaş Veli'yi ziyaret için Türkiye'ye gelenler de oluyor (50).

Kırcaova'da 1-2 km. mesafede eskiden iki taş vardı. Kavgeri bölgesindeki bu taşın ismi “Kır Taşdır” şimdilerde birisi yok olmuştur. Eskiden niyet tutan genç kızlar bu iki taşın arasından üç defa geçmek isterlerdi. Kısmetleri için niyet tutan genç kızların niyetleri olmayacaksa bu iki taş birbirine yaklaşarak geçit vermezdi.

Üsküp'te yaşayan Türkler'de genç kızlar (51) kısmetlerinin açılması için Hidrellez'de Nevruz Ağacı'nın altına kırk taş koyarlar (52). Hidrellez ve Nevruz ile ilgili inançlar ve “Taş Kültü” Türk dünyasının her yöresinde yaygındır (53). Biz bunlardan Anadolu, Kuzey Irak ve Azerbaycan'daki tesbit ettik (54).

Bulgar Dağı Yörükleri'nde düğüne davet edilen her oba mutlaka bayrak açarak gelir. Bunlara “Düğün Bayrağı” denir. Güveyin çadırının önüne iki bayrak daha çekilir ki, bunlara “gelin bayrağı” denir. Birisi çadırın sağında, diğeri solunda elvel ziyaret etmeleri İç Anadolu'daki güvey bayrağıdır.

Bayrakların başına dikilmiş elmalara nişan alınır. Elmayı ilk vuran gelinden bir çevre hediye alır (55).

Bulgar Dağı Yörükleri'nde gelin adayı doğruca obanın mezarlığına gelir. Topluca mezarlığın etrafında bir defa dönülür. Sonra bir mesire yerine gidilir. Eğlenilir, silah atılır (56). Yeni evlilerin yatır ve aile büyüklerinin mezarlarının zifaftan evvel ziyaret etmeleri İç Anadolu'da da görülmektedir. Varto yöresi Hormek ve Lolon ayaklarında her yıl aile mezarları ziyaret edilir.

Bulgar Dağı Yörükleri'nde gelin attan inmeden, güveyi testiden aldığı bir avuç suyu gelinin başına serper. Attan inen gelini damadın ailesinden bir erkek eşiğin önünde kucaklar. Gelini obanın kapısında kadınlara teslim eder. Gelinin sırtına yün yastıkla vurulur. Gelinin yere düşmesi çok ayıplanır. Gelin çadıra girdikten sonra güveyin eşyalarından birini çalmak adettir (57).

Bulgar Dağı Yörükleri'nde görücü vardır ama bu bir şekildir. Kızın rızası esastır (58).

Aladağ Yörükleri'nde gelin güveyin evine girerken şu gülbenk okunur.

"Kazanlar kaynasın

Gömeçler oynasın

Büyük kızlar gelin olsun

Ufaklara sıra gelsin

Pirimiz Hacıbektaş Veli

Aşkile, şevkile diyelim

Allah Allah Allah" (59)

Bugün aşiretler arasında Bektaşilik kesinlikle yoktur.

Aladağ Yörükleri'nde gelin güveyin eşiği önünde attan inmeden naz eder "adak" vadi olur, sonra iner Aladağ'da gelin atına biner bir delikanlı atı güveyin çadırına sürer eşikten içeriye girebilir ise, o gelinin uğuruna inanılır. bulgar Dağı Yörükleri'nde çadıra girilebilir ise hediye alınır.

Güvey, gelinden gelen çamaşırları, bir yağlı veya hocanın yardımı ile giyer. Elbise kesinlikle iliklenmez Gerdeğe düğmeleri iliklenmemiş olarak girilir. Düğmeleri gelin ilikler.

Gelinin bakireliği silah atılarak duyurulur. Aladağ'da düğünde kesilen davarların kelleleri ziyafetten sonraki gün pişer. Buna "paça günü" veya "çarşaf günü" denilir. Gelinin yatak çarşafı muayene edilir. Çarşafa gelenler para atarlar. Bulgar Dağı Yörükleri'nde paça gününe sadece kadınlar gelir. Gelinin kızlık günleri türkülerle yadedilir.

"Ufacık kayaları Çekiçiler kırdı

Domorcuk memelerin yadeller dedidi" (60)

Bulgar Dağı Yörükleri'nde kına gecesinde sağırcı (öväcü), ağılcı (hicivci veya mensiyeci) kadınlar yörük türküleri söylerler (61).

Makedonya Yörükleri'nde de "kına vurmak" veya "kına çalmak" bir "nişanlanma", "nikahlanma" ve "adama" olayıdır. Anadolu'da da aynen yaşamaktadır (62).

K. Topranik-Debre Türkleri'nde geline "göz tutmasın" diye nazar olmasın diye "nazarak" muska yapılır veya gelinin iki yanına ve alınına siyah sürülür. Ayrıca nazardan korumak için gelinin ve sünnetli çocuğun başına bir örtü örtülür (63).

Üsküp Türkleri'nde gelini "telleyen" ve "düzene" yenge denilmekte, bazı hallerde dul kadınlar da yenge olabilmektedir. Geçmişte düğünlerde tabanca atılırdı. Bazı yörelerde gelinin başına bir örtü örtülür (63).

Bazı yörelerde gelinin başının üstüne bir ayna konur, akrabaları bu aynanın üzerine para atarlardı. Bu paralar yeni evlilerin olur. Kına yakılırken de gelinin başının üzerinde ayna tutulur. Gelin hamama son günden önce yapılır, oğlan evi gelini hamama götürür ve geline hamam takımı alınır (64). Üsküp'te geline yengeliği kız tarafından evli bir kadın yapar (65).

Üsküp'te eskiden Türk düğünlerinde kadınlar bir gecede on defa kıyafet değiştirdi. Böylece kötü ruhlardan ve cinlerin fenalığından konulacağına inanılırdı (66).

Jitinonik-Debre Türkleri'nde damat tıraşı perşembe günü olur. Güvey sandalyeye oturur. Çocuklar "Bohçalık" denilen bir tıraş örtüsü tutarlar. Davul-Zurna çalınırken "bohçala" türküleri söylenir. Damadı, boyası veya kardeşi tıraş eder. Tıraşı yapana hediye alınır. Bu arada "Bocala More Bocala At Para" denilerek para atacak kimsenin ismi söylenir. Bohçanın içinde para, şeker pirinç türünden şeyler olur. Pirinç bereketi

temsil eder (67).

Topalnica Türkleri'nde gelin, arabasından inerken yüzüne ayna tutulur. Gelinin iki koltuğunun altına birer ekmek konur. Gelinin önü sıra su dökülür. Gelin, su döküldükten sonra yeni evinin eşiginden içeri girer. İnanca göre ekmek bereketi, su ise aydınlığı temsil eder (68).

Jitnonik Debre Türkleri'nde gelin gerdeğe girmeden evvel kayınvalidesi gelini ocağa götürür ve kafasını üç defa ocağa vurur gibi yapar (69). Böylece bu ocağın kutsiyetini ve bereketini unutma, yeni mesul sensin, demiş olur (70)

Makedonya'nın Çakıllı Köyü'nde damat gerdeğe girmeden arkadaşları onun sırtına "yörüklenmesi" için vururlar. Böylece damadın korkmayacağına inanılır (71). Makedonya'nın diğer Türkleri arasında da rastlanılan bu pratik Anadolu'da da yaygındır. Topalnica'da Kapanma Gecesi "Gerdek" hoca yeni evliler için dua eder (72) Jitnonik-Debre'de gelinin odasına gelinin annesi açık bir kilit koyar. Bu kilidi gelinle birlikte damat kapatır. Böylece bağlanmaya karşı tedbir alınmış olunur (73). Papranik-Debre'de damat kapanacağı (gerdeğe gireceği) zaman kız ve oğlan tarafı "çıra" yakarlar. Damadın sırtına arkadaşları vururlar. Hoca çiftler için Kur'an okur. Damat büyüklerin ellerini öper "Helallik" alır. Gelinin aynasını kayınpeder taşır. Aynanın üstü örtülüdür. Bu "Gelin Aynası"dır. Kayınpeder önde ve ayna ile giderken gelin onu takip eder. Kayınpeder gelinin başına konfeti serper. Bazen gelin düğünü ile sünnet düğünü bir arada olur. Gelini attan oğlanın babası indirir ve sofraya bastırılır. Bu uygulamanın bereket getireceğine inanılır. Gelinin iki koltuğunun altına iki ekmek, başının üstüne de renk renk takkeler giydirilir. Yüzü renkli tülbentle örtülür ve dışardan gözükmez. Başına bir at yuları takılır. Böylece koca ocağında kumanda altına gireceğine inanılır. Bu esnada bir erkek çocuğu gelinin atının altından üç defa gerilir. Böylece gelinin ilk çocuğunun erkek olacağına inanılır. Gemli haliyle gelini gerdek odasına kadar götürür.

Orada iki kadın gelinle birlikte kalır (74).

Bulgar Dağı Yörükleri'nde gelin çehiz düzer, oğlan evinden kahın "ağırlık" istemektedir. Çehiz gösterme işine "Sezgi" denir. Gelenler uğurlu olsun "Soyka" (Yoksul) kalmasın tarzında dua ederler (75).

Aladağ Yörükleri'nde düdürcü uygun cevap verirse kız evinde kahve içilir. Kız bakmak için komşu köylere özel olarak giden erkeğe "Samen" denir. Oğlan kızın her türlü ev ve şahsi eşyasını alır, buna (yol) denir. Ayyıldızlı bir bayrak veya beyaz bir bez gelinin kapısının önünde asılır. Gelinin çehizleri dışarda sergilenir. Gelin güveyin evi eşigini de attan indirilir. Yakın akrabaları gelinin başına üzüm, şeker, buğday ve para serperler. Gelin attan inince kayınpeder geline hediye verir. Çehizden ayrılmış bazı eşyalar davetlilere dağıtılır. Orada bir yemek yenilir. Güvey elbiselerini giydikten sonra yaşlı bir zatın evine götürülür. Orada hayır duası alır. Güvey evin eşigi önünde Bayraktar ve Yenge karşılar. Güveyin sırtına vurularak gerdeğe sokulur ertesi gün gelinin çarşafının seyir merasimi başlar. Buna "Başbağlama" denir (76).

Türk Mitolojisinde atın önemi bilinirken (77) bizim Azerbaycan, Anadolu ve Kuzey Irak'tan yaptığımız tesbitlerde halk inançlarında da "at" önemli bir yer tutmaktadır. At kılını nazar boncuğunda kullanmak, kuru at kafasını sırığa takarak veya kapı başlarına takarak, görülmeyenlerden korunmak, doğumu zor olan hanımlar için eşiginin önünde at kişnetmek, gibi uygulamalar vardır. Gelinin başına at gemi geçirilmesi "nefis" ile ilgili olabilir. Tasavvufta "at" nefistir. Hz. Muhammed (SAV) atı Rafret Miraç'a çıkarken nefsinin binmiş olmaktadır (78).

Türk Mitolojisinde atın çok önemli bir yeri vardır (79). Makedonya Türkleri'nde gelinin yüzü hemen açılmaz. Damat geline taktıktan sonra yüzünü açmasının uğuruna inanılır (80). Anadolu'da damadın aldığı bu hediyeye "yüz

görümlüğü” denilmektedir. Kozlak'ta gerdek gecesi damatla gelin zifaktan evvel iki rekat namaz kılarlar. Gelinin ek entarisi (Gelinliği) veya duvağı seccade olarak kullanılır (81). Anadolu'da bu gece kılınan namazdan sonra dilenen dileklerin yerine geleceğine inanılır.

Değirmenli Köyü'nde damat bağlanmış ise Gırınçar, Hasan Baba gibi türbelere götürülür. Bağlı kimse bir gece orada bırakılır. Sonra gömleğini giyen hastanın iyileşeceğine inanılır (82). Damadın bağlanmasının giderilmesi için Anadolu'da da bu tür dini pratikler yapılır (83).

Koryak'da iki gün süren düğünün ikinci günü düğün helvası yapılır. Ayrıca nişanlı gecelerde (kandil geceleri) de helva yapılır. Cenaze günü yapılan helvaya ise “canlık” denir. Bu helva ölünün yedinci günü yapılır ve ev ev dağıtılır (84). Türk kültüründe helvanın özel yeri vardır (85). Ölünün hayrı için dağıtılan helva uygulaması da Anadolu'da yaygındır (86).

Değirmen Köyü'nde gelin oğlan evine geldiği ilk günlerde kayınpederinin yanına çıkmaz konuşmazdı. Aksi halde uğursuzluk olacağına inanılırdı. Hediye aldıktan sonra konuşurdu (87). Bu uygulamaya Anadolu Türkleri'nde “dil bağı” denir. Sakınılan diğer hususlar; gece aynaya bakılmaz uğursuzluk getirir. Evin eşğine basmak günahdır. Evden içeriye sağ ayakla girilir.

Üsküp'te “Dernek” gerdek gecesinde bir gün sonra olurdu. Dernek'te kız evine misafirler gelir ayrıca kız görmek isteyen komşular da gelirdi. Oğlan tarafının gençleri de gelirdi. Kızın annesi dernek'e baklava getirir. Derneğe katılanlar dağıtırdı. Dernekten yedi gün sonra oğlan evinden yedi veya dokuz kişi kız evine giderdi. Giden kişi sayısının tek olmasının uğur getireceğine inanılır. Kaynana gelinini konuşturmaya çalışır ve ona hediye alır. Düğünde yemekler ikram edilir (88). Bu yemekler Anadolu'dakilerin aynıdır (89).

Makedonya Türkleri'nde gelinin çehizi dostlara gösterilir. Bu çok kere üç gün

sürer buna “çehiz açmak” veya “çehiz sermek” denir. Gelinin sandığına Kur'an'ı Kerim ve ayna konulur. Gelinin sandığına bazı yerlerde oğlan çocuğu oturtulur ve hediye almadan kalkmaz. Çehizlere bakanlar geline hediye getirirler.

(Devamı gelecek sayıda)

NOTLAR

- (21) a. g. e sh. 25
- (22) Ali Rıza YALGIN a. g. e., c. II. sh. 219
- (23) Yaşar KALAFAT, Makedonya Türkleri... sh. 21
- (24) Ali Rıza YALGIN a. g. e., c.II, sh.311
- (25) Yaşar KALAFAT Makedonya Türkleri... sh. 22
- (26) Yaşar KALAFAT, Makedonya Türkleri,... sh. 22
- (27) Ali Rıza YALGIN, a. g. e., C. I. sh. 266
- (28) Yaşar KALAFAT, Makedonya Türkleri, sh. 28
- (29) Ali Rıza YALGIN, a. g. e., C. I. sh. 284
- (30) Ali Rıza YALGIN, a. g. e., c.I. sh. 266
- (31) a. g. e., sh. 284
- (32) a. g. e., C.II. sh. 123
- (33) a. g. e., C.I. sh. 265
- (34) a. g. e., C. II. sh. 124
- (35) Tayip Tahir “Valandova Yöresinde Yaşayan Yörük Türklerinin Düğün Adetleri” Sesler, Aylık Sanat Dergisi, s. 227, Haziran 1988, Numan Kartal “Kocacık'ta Düğün Gelenekleri ve Anadolu'daki İzleri” III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. C. Ankara” 1987 sh. 209-219.
- (36) Sevim Piliçova, Makedonya Sosyalist Cumhuriyetinde Yaşayan Türklerin Manileri Üsküp, 1986, Esad Bayrak “Ohri'de Eskiden Türk Kadınlarının Eğlenceleri” II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri III. C. Ankara 1983 sh. 75-83.
- (37) Dr. Yaşar KALAFAT, “Halk İnançlarında Hususiyile Tahtacılar Ayna” I. Akdeniz yöresi Türk toplulukları Sosyokültürel yapısal (Tahtacılar) Sempozyumu 26-27 Kasım 1993, Ankara.
- (38) T. Tahir a. g. e., Krş. Numan Kartal, “Kocacık'ta Düğün Gelenekleri ve Ana-

- dolu'daki izleri" III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. C. Ankara 1987. sh. 209-210.
- (39) Prof. Dr. H. ÇAY, Anadolu'da Türk Damgası, Koç Heykel-Mezar Taşları ve Türklerde Keçi-Koyun Meselesi, Ankara 1983
- (40) Dr. Yaşar KALAFAT Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara 1990 sh. 43-46, Prof. İ. Kafesoğlu a. g. e.
- (41) Prof. Dr. Arif Ago, "Makedon Halk Mutfağında Türk Yemeklerinin ve Türkçe'nin Etkisi" III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri C.IV. Ankara 1987. sh. 19-38.
- (42) Şevket Plan "Kosova Türbeleriyle İlgili Efsaneler" Beşinci Milletlerarası Türko- loji Kongresi İstanbul 23-28 1985 Teb- lîğler II. C. İstanbul 1988 sh: 488-492.
- (43) Dr. Yaşar KALAFAT, Makedonya Türk- leri sh. 33
- (44) Yaşar KALAFAT, "Gök Tanrı İnancı ve (...) İnanç Tabakalaşması; Zeki Başer İç- timai Adetlerimiz, İnançlarımız ve Er- zurum İlinde Ziyaret Yerleri Ankara, 1992
- (45) Dr. Yaşar KALAFAT, Makedonya Türk- leri sh. 34
- (46) Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, İstan- bul 1971, C.II, sh. 306.
- (47) Dr. Yaşar KALAFAT, Makedonya Türk- leri sh. 34.
- (48) Dr. Yaşar KALAFAT Makedonya Türk- leri sh. 35
- (49) a. g. e., a. g. y.
- (50) a. g. e., a. g. y.
- (51) a. g. e., a. g. y.
- (52) a. g. e., a. g. y.
- (53) Divanü Lügat-it Türk (Trc. B. Atalay, Ankara 1986-2 Dsm. C. III sh. 3 H. Tan- yu Türklerde Taşla İlgili İnançlar Anka- ra, 1968, sh. 107
- (54) Dr. Yaşar KALAFAT Gök Tanrı İnancı ve (...) Türk İnanç Tabakalaşması.
- (55) Ali Rıza YALGIN a. g. e., C.I. sh. 272
- (56) a. g. e. sh. 273
- (57) a. g. e., sh. 274
- (58) Ali Rıza Yalgin a. g. e., C.I., sh. 267
- (59) a. g. e. C.II. sh. 121
- (60) a. g. e., C.I. sh. 277
- (61) a. g. e. C. 1 sh. 268
- (62) Yaşar KALAFAT, Gök Tanrı İnancı ve (...) Türk Dili Tabakalaşması
- (63) Yaşar KALAFAT a. g. e., sh. 25
- (64) a. g. e. a. g. y.
- (65) a. g. e. a. g. y.
- (66) a. g. e. a. g. y.
- (67) a. g. e. a. g. y.
- (68) a. g. e. a. g. y.
- (69) Dr. Yaşar KALAFAT a. g. e., sh. 39
- (70) A. Temir "Türkçe Kül Tiğinde Moğolca Od Çiğni Adları ile ilgili tartışmalar üzerine "Şükrü Elçin Armağanı, Ankara 1983. sh. 293-299.
- (71) Yaşar KALAFAT a. g. e., sh. 34
- (72) a. g. e. a. g. y.
- (73) a. g. e. a. g. y.
- (74) a. g. e. a. g. y.
- (75) Ali Rıza YALGIN a. g. e., C.I sh. 272
- (76) a. g. e., C.II, sh. 217
- (77) Ali Abbas Çınar, Türklerde At ve Atçı- lık, Ankara 1993, Hayri Başbuğ, Aşiret- lerimizde At Kültürü, TDAV, İstanbul, 1986, Faruk Sümer, Türlerde Atçılık ve Binicilik, TDAV, İstanbul 1983
- (78) Sabahattin Güngör, Yayınlanmamış Ta- savvuf notları (özel arşivimizde)
- (79) Yaşar KALAFAT a. g. e., sh. 40
- (80) a. g. e. a. g. y.
- (81) a. g. e. a. g. y.
- (82) a. g. e. a. g. y.
- (83) U. Barlas, Anadolu Dügünlerinde Büyü- sel İnanmalar, Karabük 1976.
- (84) a. g. e. a. g. y.
- (85) İ. Melikof "Helva Töreni". (Çev. C. Uğur) Tarih ve Toplum, 1985, S. 13, sh. 16-19
- (86) Sedat Veyis "Anadolu Folklorunda Yas" I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara, 1974, sh. 399-410.
- (87) Yaşar KALAFAT a. g. e., sh. 41
- (88) a. g. e. a. g. y.
- (89) a. g. e. a. g. y.